

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษากับอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาเอกการพัฒนาชุมชนระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูงของวิทยาลัยครู" ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหาทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 5 เรื่องดังนี้ คือ

เรื่องที่ 1 ความหมายและองค์ประกอบของหลักสูตร

เรื่องที่ 2 ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

เรื่องที่ 3 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชน

เรื่องที่ 4 บทบาทของวิทยาลัยครูกับการพัฒนาชุมชน

เรื่องที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรของวิทยาลัยครู

เรื่องที่ 1 ความหมายและองค์ประกอบของหลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร ในการจัดการศึกษาของชาติทุกระดับที่จะให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายและมีประสิทธิภาพนั้น สิ่งสำคัญที่สุดและเป็นหัวใจก็คือ "หลักสูตร" ซึ่งนักการศึกษาได้พยายามที่จะหาความหมาย หรือคำจำกัดความไว้มากมาย เช่น

ชาร์น บัวศรี (2504 : 64) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า "หลักสูตรหมายถึงประสบการณ์ทุก ๆ อย่างที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียน"

โบแคมป์ (Beauchamp 1964 : 5) กล่าวว่า "หลักสูตรคือมวลประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียน" ประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนอาจจะมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ภิญโญ สาร (2511 : 108) ได้แสดงทัศนะว่า "หลักสูตร คือบรรดา ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ักเรียนตามระดับชั้น ตามวัยของนักเรียน ตามความสนใจของนักเรียน และตามความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้งภายในและภายนอกเวลา เรียนตามปกติในโรงเรียน"

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2511 : 108) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "หลักสูตร หมายถึง ประมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้เด็กได้เรียนเนื้อหาวิชา ทัศนคติ แบบพฤติกรรม กิจวัตร สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เมื่อประมวลกันเข้าแล้วก็ประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของเด็ก ถือว่าเป็นหลักสูตรทั้งสิ้น"

อัญชลี แจ่มเจริญ (2523 : 28) ให้ความหมายคล้ายกันว่า "หลักสูตรครอบคลุม ไปถึงมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่โรงเรียนจัดขึ้นทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียน เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงและช่วยให้เกิดการพัฒนาการทุก ๆ ด้าน"

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1959 : 4) ก็ได้ ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า "หลักสูตร หมายถึงบรรดาความพยายามทั้งหมดของโรงเรียน ในการที่จะก่อให้เกิดผลของการ เรียนที่โรงเรียนพึงปรารถนาทั้งในสถานการณ์ภายในและ ภายนอกโรงเรียน"

นอกจากหลักสูตรจะหมายถึงมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ แล้ว ในค่านิยมก็มีความสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาด้วย ดังเช่น

บันลือ พฤษวัน (2519 : 85) กล่าวว่า "หลักสูตร หมายถึงประสบการณ์ทาง กานการศึกษาทุกอย่างที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อให้เด็กได้รับการฝึกฝนอารมณ์ต่าง ๆ อย่าง ดีที่สุด จนสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของตนอย่างมีความสุข"

สมิธ และคณะ (Smith, and others 1950 : 4) ให้ความหมายที่คล้ายกันว่า "หลักสูตร หมายถึงลำดับชั้นของประสบการณ์ที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เพื่อจะให้ความรู้แก่ผู้เรียน โดยกระบวนการคิดและปฏิบัติ"

นอกจากหลักสูตรจะหมายถึงมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดพัฒนาการในทุก ๆ ด้านแล้ว หลักสูตรยังหมายถึงโครงการ แผน หรือทิศทางสำหรับผู้นำหลักสูตรไปปฏิบัติ

ชาวาล แพร์ตันกุล (2518 : 16) กล่าวว่า "หลักสูตร เป็นผู้กำหนดขนาด ระเบียบ และทิศทางของการศึกษา ให้ครู เป็นผู้ดำเนินตามหลักสูตร จึงมีความสำคัญเหมือนคัมภีร์ของการสอน การปรับปรุงและทุกเรื่องของการศึกษา"

สุมิตร คุณานุกร (2520 : 2) ให้ข้อคิดเกี่ยวกับหลักสูตรว่า หมายถึงโครงการ ให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะสอดคล้องกับ ความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

วิชัย ราษฎร์ศิริ (2522 : 9) ให้ความหมายเกี่ยวกับหลักสูตรว่า "หมายถึง แผนการจัดประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมด้าน ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่พึงประสงค์"

ทาบ่า (Hilda Taba 1962 : 11) มีความเห็นคล้ายกันว่า "หลักสูตร หมายถึงแผนสำหรับให้นักเรียนเกิดการ เรียนรู้"

กูค (Carter V. Good 1973 : 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการคือ

1. หลักสูตร คือเนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเมื่อจบชั้น เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา ศิลปศึกษา เป็นต้น
2. หลักสูตร คือเค้าโครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอน ซึ่งโรงเรียน จัดให้แก่เด็ก เพื่อให้มีความรู้จบชั้น ให้สามารถเข้าเรียนต่อในวิชาชีพต่อไปได้
3. หลักสูตร คือกลุ่มวิชาหรือจัดประสบการณ์สอนที่กำหนดไว้ ซึ่งนักเรียนได้ เฝ้าเรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียน

เนื่องจากความหมายของหลักสูตรได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย มีทั้งความหมายที่ขอบเขตแคบและขอบเขตกว้าง ในปี พ.ศ.2513 ได้มีนิตยสารทางกรมมหาวิทยาลัยได้ทำการวิจัยเพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ 6 กลุ่ม จากผลของการวิจัยเรื่อง "แนวคิดและความเห็นเรื่องความหมายของหลักสูตร" สรุปความได้ดังนี้

1. กลุ่มอาจารย์ 77.4% เห็นด้วยกับความหมายของหลักสูตรที่ว่า "หลักสูตร คือ เครื่องกำหนดทิศทางให้ครู เป็นผู้ดำเนินการ"
2. กลุ่มศึกษานิเทศก์ 71.88% เห็นด้วยอย่างยิ่งกับความหมายของหลักสูตรที่ว่า "หลักสูตร คือ ประมวลกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหมดที่มีอยู่ทั้งในและนอกหลักสูตร ซึ่งโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการทุกด้าน"
3. กลุ่มหัวหน้าสถานศึกษา 78.26% เห็นด้วยกับความหมายที่ว่า "หลักสูตร คือ ประมวลกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียนที่โรงเรียนจัดขึ้น เพื่อช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการทุกด้าน"
4. กลุ่มผู้บริหารการศึกษา 87.50% เห็นด้วยกับความหมายที่ว่า "หลักสูตร คือ โอกาสในการเรียนรู้ที่โรงเรียนจัดให้"
5. กลุ่มนิสิตนักเรียน 81.50% เห็นด้วยกับความหมายที่ว่า "หลักสูตร คือ การจัดเตรียมระบบของจำนวนวิชาให้เหมาะสมกับกลุ่มของเด็ก"
6. กลุ่มประชาชน 80% เห็นด้วยกับความหมายที่ว่า "หลักสูตร คือ การกำหนดรายวิชาให้แก่ผู้เรียนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย"

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า กลุ่มที่เข้าใจความหมายของหลักสูตรที่สมบูรณ์ที่สุด คือ กลุ่มศึกษานิเทศก์

ดังนั้น อาจสรุปความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมาได้ว่า "หลักสูตรนั้น ก็คือมวลประสบการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกที่ทางโรงเรียนจะต้องจัดตอบสนองนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และเป็นการพัฒนานักเรียนให้เจริญงอกงามทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาที่สอดคล้องกับจุดหมายของกาการศึกษา นอกจากนี้

หลักสูตรยังหมายถึง โครงการหรือแผนการที่โรงเรียนจะกำหนดทิศทางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับผู้นำหลักสูตรไปปฏิบัติด้วย

1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตร เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ความหมายของหลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจะเป็นรายละเอียดที่ชี้แนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้การจัดการศึกษาของชาติบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง ได้มีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรไว้หลายท่าน เช่น

กอ สวัสดิภาพนิรันดร์ (2514 : 20) ได้แบ่งองค์ประกอบของหลักสูตรออกเป็น 5 ส่วนคือ "ความมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร วัสดุประกอบหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร"

เสงี่ยม พรหมปัญจพงษ์ (2515 : 2) กล่าวว่า "หลักสูตรจะต้องควบกับตัวหลักสูตร ประมวลการสอน โครงการสอน แบบเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรงทั้งหมดที่มุ่งให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียน"

กมล สุคประเสริฐ (2517 : 39) กล่าวว่า "องค์ประกอบของหลักสูตรยังเน้นที่กระบวนการเรียนการสอน โดยมุ่งที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน ประกอบด้วยวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม กิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล"

สมบูรณ์ ชิตพงษ์ (2518 : 9) ได้กล่าวว่า "องค์ประกอบของหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยส่วนใหญ่นี่ 4 ส่วนคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การประเมินผล"

สุมิตร คุณานุกร (2518 : 9) กล่าวไว้ว่า หลักสูตรมี 4 องค์ประกอบคือ "ความมุ่งหมาย เนื้อหา การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผล ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ ขบวนการนำหลักสูตรไปใช้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะได้รวมเอากิจกรรมหลายอย่างเข้าด้วยกัน และเป็นกิจกรรมที่จะนำหลักสูตรไปสู่จุดมุ่งหมาย"

สุคนธ์ ภูริเวทย์ (2519 : 71) ได้เพิ่มรายละเอียดขององค์ประกอบหลักสูตรไว้ว่า "หลักสูตรโดยทั่วไปมักประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ ความมุ่งหมาย ระยะเวลาเรียน ระบบการจัดชั้นเรียนและอัตราเวลาเรียน เนื้อหาวิชา การนำหลักสูตรไปใช้ การวัดผลประเมินผล"

ทาบ่า (Hilda Taba 1962 : 4) ให้ความเห็นว่า "หลักสูตรโดยทั่วไปควรประกอบด้วย จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะวิชา การเลือกและการจัดเวลา กระบวนการเรียนการสอน โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร"

โบแคมป์ (Beauchamp 1968 : 108) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรในแง่ของระบบคือ ระบบเนื้อหา ระบบการสอน ระบบประเมินผล

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรแตกต่างกันออกไปบ้างในรายละเอียด แต่เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบคือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 นี้ จะต้องมีความสอดคล้องไปด้วยกัน จึงจะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนของชาติดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ หลักสูตรจึงนับว่าเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาของชาติอย่างแท้จริง ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบจะได้อธิบายรายละเอียดพอเป็นสังเขปดังนี้

1. ความมุ่งหมายของหลักสูตร

ความมุ่งหมายของหลักสูตรมีความสำคัญมากต่อการจัดการศึกษา ประเทศใดต้องการให้พลเมืองของเขาเป็นอย่างไร เขาก็จัดการเรียนการสอนของเขาไปในแนวนั้น ดังนั้นหลักสูตรจึงจะต้องมีความมุ่งหมายเป็นอันดับแรก และความมุ่งหมายนี้จำเป็นต้องเขียนไว้อย่างชัดเจนด้วย ในการพิจารณาถึงความมุ่งหมายของหลักสูตรจะต้องอาศัยข้อมูลที่เป็นรากฐานสำคัญ เช่น ข้อมูลทางค่านิยม ค่านิยมวิชาการ เรียนรู้ ค่านิยมความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ข้อมูลที่ได้จากนักวิชาการของแต่ละสาขาวิชา และจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของสังคม หลักการปกครองของประเทศสอดคล้องในกันและกันทุกข้อ ไม่มีข้อใดที่ขัดแย้งกัน และที่สำคัญต้องสามารถนำมาปฏิบัติได้ (ปราณี เถลิงผล 2523 : 58)

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีตั้งแต่ระดับสูงสุด หรือระดับชาติ มักเรียกว่าปรัชญาการศึกษา หรือความมุ่งหมายทั่วไป รองลงมาก็เป็นความมุ่งหมายในแต่ละระดับการศึกษา ความมุ่งหมายในระดับหมวดวิชา จนถึงความมุ่งหมายในการสอนหรือจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งมีความสำคัญมากที่สุด เพราะในระดับนี้ความมุ่งหมายทั้งหลายในระดับสูง ๆ ที่เป็นอุดมการณ์อันสูงส่ง มีใจความกว้าง ๆ แสดงถึงค่านิยมมากกว่าแนวทางในการเรียนการสอน จะถูกแปลออกมาเป็นการกระทำอย่างชัดเจนที่สุด ดังนั้นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมจึงเป็นจุดมุ่งหมายที่เน้นการกระทำ หรือพฤติกรรมของผู้เรียนที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนทีเดียว เป็นจุดมุ่งหมายที่ช่วยในการประเมินผลอย่างรัดกุมควย (สุมิตร คุณานุกร 2520 : 43)

สรุปแล้วความมุ่งหมายทางการศึกษามีหลายระดับต่อเนื่องกันไป แต่ละระดับมีความสำคัญในตัวของมันเองทั้งสิ้น แต่เมื่อรวมกันแล้วความมุ่งหมายแต่ละระดับจะต้องอยู่ในทิศทางเดียวกัน เป็นทิศทางที่กว้างในตอนต้นและแคบเฉพาะเจาะจงในตอนสุดท้าย ความมุ่งหมายจะต้องเขียนให้ชัดเจน เพื่อว่าผู้นำหลักสูตร ไปใช้จะได้มีความเข้าใจสามารถตีความ และนำไปปฏิบัติได้

2. เนื้อหาวิชาในหลักสูตร

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของหลักสูตรคือ เนื้อหาวิชาของหลักสูตร ซึ่งเนื้อหาวิชานี้ได้หมายถึงเนื้อหาสาระหรือความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงประสบการณ์ของการเรียนรู้ควย (สุมิตร คุณานุกร 2518 : 76) เนื้อหาวิชาเป็นสิ่งที่จะนำผู้เรียนให้สามารถไปสู่เป้าหมาย หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายในแต่ละครั้งของการสอน (สมบุญ ชิตพงษ์ 2518 : 9) และเนื้อหาวิชาที่นำมารวมไว้ในหลักสูตรมาจากศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงกลุ่มความรู้ที่ถูกจัดไว้อย่างมีระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปถ่ายทอดได้ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงวิธีการที่จะรู้ควย คือวิธีการแสวงหาความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ นั้นเอง (วิวัฒน์ โสहितหาญ 2525 : 62)

โดยปกติเนื้อหาในหลักสูตรจะคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรใช้มากที่สุด เพื่อว่าเมื่อนำไปใช้สอนแล้วจะได้เกิดผลตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ (Taba 1962 : 214) ในการคัดเลือกเนื้อหาจะต้องคำนึงถึงเกณฑ์ของหลักสูตรซึ่งประกอบด้วย (ก) ข้อมูลทางพื้นฐานปรัชญาอันได้แก่ เป้าหมายทางการศึกษา โครงสร้างของความรู้

คุณค่าของความรู้ และธรรมชาติของความรู้ (ข) ข้อมูลพื้นฐานทางสังคม ได้แก่สภาพปัจจุบัน และแรงกดดันของสังคม ความคาดหวังและความต้องการของสังคม ข้อจำกัดและทรัพยากรของสังคม (ค) ข้อมูลพื้นฐานทางจิตวิทยา ได้แก่พัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน ความสามารถและศักยภาพในตัวผู้เรียน ธรรมชาติของการเรียนรู้ของคน (Hass 1977 : 120)

สรุปได้ว่า เนื้อหาวิชาตามความหมายที่สมบูรณ์ หมายถึงเนื้อหาสาระ หรือความรู้ และประสบการณ์ของการเรียนรู้ เนื้อหาวิชานี้เป็นส่วนสำคัญของหลักสูตร กล่าวคือเมื่อมีความมุ่งหมายต้องการให้คนในชาติมีคุณสมบัติอย่างไรก็ตามก็ต้องพิจารณาว่าความรู้และประสบการณ์อะไรที่จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ เนื้อหาวิชาในหลักสูตรจะต้องให้เหมาะสมกับระดับการศึกษา เหมาะสมกับเวลา โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาวิชาประกอบด้วยวิชาพื้นฐานที่จำเป็น วิชาเลือกตามความสามารถและความถนัด ความสนใจของผู้เรียน การเลือกเนื้อหาเป็นกิจกรรมที่ต้องกำหนดความสำคัญก่อนหลังเป็นประการแรก เนื้อหาไม่ควรซ้ำซ้อนกัน ในการเลือกเนื้อหาวิชาจึงจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง นอกจากนั้นหลักสูตรต้องสนองความต้องการของท้องถิ่น ฉะนั้นจึงต้องมีลักษณะยืดหยุ่นในเนื้อหาที่ผู้ใช้หลักสูตรจะนำไปปรับปรุงดัดแปลงให้เหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกระบวนการแปลงหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติจริงคือการสอน การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียนให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายและการสอนของครู (สุมิตร คุณานุกร 2518 : 130) จึงเห็นได้ว่าครูเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงและสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และมีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหลักสูตรด้วย ซึ่งตามความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจะหมายถึงการ เสนอบทเรียน การอธิบายและการจัดลำดับการเรียนรู้ ได้เรียนรู้จนเต็มความสามารถของนักเรียนแต่ละคน (สมศักดิ์ สินธุระเวทย์ 2522 : 3) และยังรวมถึงศิลปะของการช่วยให้ผู้อื่นให้เกิดการเรียนรู้ การให้ข่าวสาร สถานการณ์ เงื่อนไข หรือกิจกรรมที่เหมาะสมที่เตรียมไว้ส่งเสริมการเรียนรู้ (Kibler et. at 1963 : 163)

ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนได้ผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตรนั้นมีหลายประการ เช่น การเอาใจใส่ต่อการสอนของครู การสอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกวิธีสอนและกิจกรรมที่เหมาะสม การใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับวิธีสอนและเนื้อหาของบทเรียน เพราะสื่อการสอนจะเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุด (สมศักดิ์ คงเที่ยง 2519 : 37) นอกจากนี้ คิบเลอร์ (Kibler et. at 1974 : 73-79) ยังได้เสนอหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเอาไว้หลายประการคือ "การเตรียมตัวก่อนการเรียน การจูงใจ การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นพฤติกรรมปลายทางเป็นแบบอย่าง การตอบสนองอย่างมีชีวิตชีวา การแนะนำ การฝึกปฏิบัติ การแจ้งผลกลับไปให้ทราบ การจัดลำดับชั้นการเรียน ความแตกต่างระหว่างบุคคลและพฤติกรรมการสอนในห้องเรียนต้องมีทักษะในการกระตุ้นความสนใจ การอธิบาย การให้คำแนะนำ การเสริมแรงตลอดจนการบริหารห้องเรียน" ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพแตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น

สรุปแล้ว การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะจะมีผลกระทบโดยตรงกับประสิทธิภาพของหลักสูตร ซึ่งครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทมากเกี่ยวกับการบริหารการเรียนการสอน เพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

4. การวัดผลประเมินผล

การวัดผลประเมินผลนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกวิชาทุกประเภทและทุกระดับชั้นได้ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางที่หลักสูตรต้องการ

การวัดผลคือ "การกำหนดหน่วยให้แก่ปริมาณที่เรายังไม่รู้ หน่วยมาตรการคือเครื่องมือวัดซึ่งก็ได้แก่ข้อสอบต่าง ๆ และการประเมินผลคือการกำหนดว่า คุณสมบัติที่เราตั้งไว้บนปรกฏผลเป็นการกระทำเพียงไร ได้ปฏิบัติตามความมุ่งหมายเพียงไร การประเมินผลควรจรรวมถึงการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่แรกด้วย" (นาฏเจลีว สุมาวงศ์ และคณะ 2513 : 27)

การประเมินผลจึงเป็นการประเมินค่า ซึ่งมีการวินิจฉัยตีราคาคุณค่า และชี้ขาดลง เป็นผลสรุปจากการวัดผลอย่างมีเหตุผล ซึ่งการประเมินค่านี้จะเกิดภายหลังจากการวัดผล แล้ว ตามปกติคุณลักษณะทางการศึกษาที่ต้องการวัดมี 3 อย่างคือ (1) วัดสติปัญญา ได้แก่ วัดความรู้ ความสามารถ ความถนัด (2) วัดความรู้สึกทางใจ ได้แก่ทัศนคติ ความรับผิดชอบ อารมณ์ ความสนใจ ความต้องการ การปรับตัว เป็นต้น (3) วัดการปฏิบัติ ได้แก่การวัด ความประสานสัมพันธ์ระหว่าง มือ เท้า ตากับใจ หรือกับสมองว่ามีความคล่องแคล่วสอดคล้อง กันเพียงใด (สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ 2517 : 11)

ดังนั้นจะเห็นว่าการวัดผลประเมินผลจะเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้สอนได้ตรวจความสามารถ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่าใครบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้มากน้อย เพียงใด ดังนั้นการวัดประเมินผลจึงควรสอดคล้องกับความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา และการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นประการสำคัญ

เรื่องที่ 2 ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

2.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสภาพทางสังคม 2 ลักษณะคือ สภาพเมืองและ สภาพชนบท และกลุ่มชนที่อยู่ในสังคมทั้งสองนี้จะเรียกว่า ชุมชนเมือง และชุมชนชนบทก็ได้

ความหมายของชุมชนจะหมายถึงกลุ่มชนซึ่งรวมตัวอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ค่านศาสนาเดียวกันก็ตาม ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ (สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์ 2521 : 51) และเป็นผู้ซึ่งมีความสนใจร่วมกับผู้อื่นอย่างน้อยหนึ่งอย่าง หรือมากกว่า ที่เป็นเหตุให้ต้องอยู่ อาศัยบนผืนแผ่นดินนั้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2515 : 19) ถ้าพิจารณาในคานานุมิศาสตร์ คันแธม (Ather Dunham 1958 : 7) กล่าวว่า "ชุมชนหนึ่ง คือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ตั้ง ภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกัน มีส่วนสำคัญของชีวิต ทั่ว ๆ ไปอย่างเดียวกัน โดยมองเห็นได้จากกิจกรรมารยาท ขนบธรรมเนียม ประเพณี และ การพูดจา" และประสาท หลักศิลา (2511 : 2) ให้ทัศนะว่า "ชุมชน หมายถึงกลุ่มคน ที่อาศัยอยู่ในเขตหรือท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง สามารถหาสิ่งของ และบริการมาบำบัคความต้องการ พื้นฐานได้ ผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน มีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน

มีความผูกพันอยู่กับท้องถิ่นของตนและความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน" และสามารถรวมกำลังกัน
 ทำเนิงานและกิจกรรมใด ๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้ (กรมการพัฒนาชุมชน 2520 : 77)
 ภายใต้กฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนอันเดียวกัน และมีความสนใจในสิ่งต่าง ๆ ในท้องถิ่น
 ร่วมกัน (สำราญ ถาวรายุศม์ และคณะ 2500 : 153)

สรุปแล้วความหมายของชุมชนก็คือ กลุ่มของบุคคลที่รวมกันอยู่ในอาณาเขตบริเวณ
 ใดบริเวณหนึ่งภายใต้กฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนเดียวกัน มีสภาพความเป็นอยู่ที่เหมือนกัน
 หรือคล้ายคลึงกัน กระทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลประโยชน์และความสะดวกสบายร่วมกัน

อนึ่ง ค่ายเหตุที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในสังคมชนบท มีสภาพแตกต่าง
 กับสังคมเมืองอย่างเห็นเด่นชัดมาก ทำให้ปัญหาส่วนใหญ่ของประเทศในก้านเศรษฐกิจ
 สังคมการเมือง และสุขภาพอนามัยจึงอยู่ในสังคมชนบท และผู้ที่เป็นคนเหตุของปัญหาเหล่านี้
 ก็คือชุมชนชนบทนั่นเอง ดังนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนาประเทศโดยกระบวนการ
 ที่เรียกว่า "การพัฒนาชุมชน" ซึ่ง สุเทพ เชาวลิขิต (2524 : 20) กล่าวว่า "การพัฒนา
 ชุมชน คือกระบวนการสร้างสถาบันในก้านความคิด สร้างโครงร่างขององค์กรให้รู้จักยอมรับ
 ระเบียบการ และผู้มีความรู้ทางวิชาการให้มาช่วยในสิ่งที่เหลือกำลังของตน ซึ่งเป็นการ
 ส่งเสริมความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาให้ดีขึ้น"

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปด้วยการร่วมกำลังของราษฎรกับ
 เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนให้เจริญ
 ยิ่งขึ้น และเพื่อผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติ ราษฎรอุทิศตนให้
 ประเทศชาติและเข้าร่วมสนับสนุนการพัฒนาประเทศ (องค์การสหประชาชาติ /2951 :
 Annex II) ในส่วนที่เกี่ยวกับการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชนนั้น คันแธม
 (Arther Dunham 1958 : 3) กล่าวว่า "การพัฒนาชุมชน คือการรวมกำลังดำเนินการ
 ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนว
 ทางที่ตนต้องการ การทำงานพัฒนาชุมชนในขั้นแรก จะต้องอาศัยความร่วมมือกำลังกันของราษฎร
 ในชุมชนนั้นในการช่วยตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทาง
 ก้านวิชาการค้ำจุนจากหน่วยราชการ หรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ" และหลุยส์ มินิโคลเออร์
 (Louis Miniclier 1956 : 9) ได้ให้คำนิยามไว้เช่นเดียวกันว่า "การพัฒนาชุมชนเป็น

ขบวนการทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติ การก่อตั้งกลุ่ม วางแผนในการแก้ไขปัญหาของเขา ตลอดจนขอความช่วยเหลือจากองค์กรของ รัฐบาล หรือองค์กรอาสาสมัครอื่น ๆ" แต่จอห์น บาโค (John Badeau 1958 : 11) มีความเห็นว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ ชนิดหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ราษฎรในหมู่บ้านสามารถ ยื่นมือออกมารับเอาบริการต่าง ๆ ของรัฐบาล ซึ่งมีอยู่แล้วไปใช้ประโยชน์" รอทแมน (Jack Rothman 1973 : 21) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "ในการพัฒนา ชุมชนนั้นอาจจะแยกแยะวิธีการพัฒนาออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ (1) การปฏิบัติการทางสังคม (2) การวางแผนทางสังคม (3) การพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การเปลี่ยนแปลง ของชุมชนเป็นทางนำไปสู่การ เข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง อันจะเป็นทางนำไปสู่เป้าหมายและการปฏิบัติการต่าง ๆ"

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อแก้ไขและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน โดยครอบคลุมทั้งชุมชน เมืองและชุมชนชนบทให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสุขภาพ อนามัย ตลอดจนการกระตุ้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม และการใช้ความคิดริเริ่มใช้วิธีการและ เครื่องมือที่เหมาะสม และมุ่งหมายผลการพัฒนาไปสู่ประชาชนกลุ่มอื่นในชุมชนด้วย ทั้งนี้ เพื่อ ขจัดความเหลื่อมล้ำในสังคมให้มีสภาพเท่าเทียมกัน

2.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางสังคม ซึ่งจะต้องพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การปกครองและอื่น ๆ ในชุมชนให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น จึงนับว่าเป็นงานที่สำคัญมาก ดังที่ สุเทพ เชาวลิต (2524 : 20-22) ได้ให้ความเห็นว่า "การพัฒนาชุมชน มีความสำคัญทางด้าน เศรษฐกิจ เพื่อช่วยยกระดับการครองชีพให้สูงขึ้น ช่วยแก้ปัญหการว่างงาน ช่วยลดช่องว่าง ระหว่างชาวชนบทและชาว เมืองให้ดีขึ้น มีความสำคัญทางด้านสังคมก็คือจะได้ช่วยแก้ปัญหาใน เรื่องการศึกษา ค่า แก้ปัญหาทางด้านโภชนาการ ด้านสุขภาพอนามัย อันเป็นเหตุให้ความเจริญ ในชนบทเป็นไปอย่างช้ามาก ให้ประชาชนได้มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ รู้จักสิทธิหน้าที่ ตลอดจน ความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญทางด้าน การเมืองการปกครอง อันเนื่องมาจากความยากจน ทำให้ประชาชนขาดความรู้ จนเป็นผลกระทบบถึงด้านการ เมือง

การปกครองด้วย การพัฒนาชุมชนจึงมีความสำคัญในการ เข้าไปช่วยคลี่คลายความยุ่งยากทาง การ เมืองลงได้ และช่วยขจัดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

ตามธรรมชาติแล้วสภาพโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทต่างก็มีปัญหา ค้ำยกันทั้งนั้น แต่ปัญหาของชุมชนเมืองจะไคแก่ ปัญหาความแออัดของประชากร ปัญหาการ จราจร ปัญหามลพิษ ปัญหาความไม่ปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาเหล่านี้จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญมากที่จะต้องนำไปช่วยแก้ ปัญหาให้ลดน้อยลง หรือทุเลาเบาบางลง และในส่วนของชุมชนชนบทนั้น ปัญหาจะเป็นลักษณะ ที่เกิดจากความยากจน ความแห้งแล้งของพื้นที่ทำกิน การเพิ่มจำนวนของประชากรค่อนข้าง สูงและรวดเร็ว ผลผลิตตกต่ำและไม่แน่นอน การพัฒนาชุมชนจึงมีความสำคัญมากที่จะต้อง มีบทบาทเข้าไปช่วยแก้ไขและปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น (ปาพจน์ โสภณ 2526 : 3)

จิรพรหม กาญจนะจิตรา (2520 : 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชน ว่า " การพัฒนาเมืองแรกต้องพัฒนาหรือเน้นทางด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไปเป็นพื้นฐาน และไม่ควรจำกัดการพัฒนาชุมชนเฉพาะในชนบทเท่านั้น เพราะปัญหาของชุมชนชนบทย่อมส่ง ผลกระทบต่อชุมชนเมือง และในทำนองเดียวกัน ปัญหาของชุมชนเมืองก็กระทบต่อชุมชน ชนบท การพัฒนาชุมชนจึงควรดำเนินการ ครอบคลุมทั้งชุมชนที่ล้าหลังและชุมชนที่เจริญ มุ่งยก กระดับการกินอยู่ดีของประชาชนทั้งชาติ การดำเนินการพัฒนาชุมชนในชุมชนเมืองอาจจะระงับ หรือผ่อนคลายปัญหาของชุมชนในชนบทไปค้ำยในตัว" ซึ่งแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าทั้งชุมชนเมือง และชุมชนชนบทต่างได้รับผลกระทบจากปัญหาค้ำยกัน ถ้าปัญหาเหล่านั้นไม่ได้รับการพัฒนา ซึ่งทองคุณ หงส์พันธ์ (2526 : 77) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนไว้เช่น เดียวกันว่า " ปัญหาทั้งหลายทั้งมวลของประเทศชาติขณะนี้มักอยู่ที่ชนบทเป็นส่วนใหญ่ และ ปัญหาในชนบทยังมีส่วนเพิ่มปัญหาให้แก่สังคมในเมืองค้ำย อันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นจาก ชนบทเข้าสู่เมือง ความคับแค้นทางใจและความยากไร้ทางวัตถุก่อให้เกิดความชิงชัง รัฐบาล กลางชั้นในชนบทกระจายกันไปเกือบทั่วประเทศจนถึงกับมีขบวนการต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้นใน ชนบทในรูปแบบต่าง ๆ กันหลายกลุ่ม" ดังนั้นจำเป็นต้องรีบเร่งในการพัฒนาเพื่อให้ชนบทได้หลุด พ้นจากวัฏจักรแห่งความถอยพัฒนาโดยเร็วที่สุด

ประคินธุ์ มรรณิมา (2518 : 38) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมชนบทถึงร้อยละ 80 ของประเทศ ซึ่งเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่นเดียวกับ โรเบิร์ต ที แมคมิลแลน (Robert T. Macmillan 2512 : 9) ได้เขียนถึงปัญหาของชาวชนบทไทยสรุปได้ 4 ประการใหญ่ ๆ คือ ความยากจน ไร้อารศึกษา โรคภัยไข้เจ็บ และความเฉื่อยชา ซึ่งเป็นผลที่ทำให้ประชาชนมีระดับรายได้ต่ำมาก ทั้งนี้เพราะเกษตรกรมีรายได้ไม่แน่นอน มีการว่างงานตามฤดูกาลมาก ผลผลิตต่ำ ปัญหาทางการเมืองและความเจริญของต่างประเทศก็เป็นประเด็นสำคัญ เมื่อรวมกับปัญหาอื่น ๆ จึงเป็นแรงผลักดันอันสำคัญที่ทำให้รัฐบาลเริ่มดำเนินการพัฒนาประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับการครองชีพของชาวชนบทให้ดีขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม (กองฝึกอบรม 2512 : 25-26)

เป็นที่ยอมรับกันว่าปัจจุบันสภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนจากลักษณะสังคมเกษตรกรรม เป็นลักษณะสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นผลสะท้อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างของสังคมและก่อให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ ทางสังคมขึ้นหลายประการ และก่อให้เกิดความรุนแรงจนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องวัฒนธรรมซึ่งสังคมในสภาพปัจจุบันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของบุคคลในเรื่องศิลปวัฒนธรรมและศาสนาไปจากแบบอย่างการปฏิบัติและยึดถือมาแต่เดิม ปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน เพื่อปรับปรุงฟื้นฟูสภาพทางศิลปวัฒนธรรมให้ดีขึ้น โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน (สมทรง เขมะวิชานูวัต 2521 : 12-15)

จากแนวความคิดที่หลายท่านได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชน ก็พอสรุปความได้ว่า สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็ มิ่ว่าจะเป็นไปในชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทก็ตาม สิ่งที่จะช่วยแก้ไขและปรับปรุงให้สภาพเหล่านั้นเป็นไปในทางที่ดีก็คือ "การพัฒนาชุมชน" เพราะถ้าจะให้ธรรมชาติหรือเวลาเป็นเครื่องช่วยแก้ปัญหา ก็ยิ่งเป็นการเพิ่มปัญหา หรือทำให้สถานการณ์นั้น ๆ อาจจะเลวร้ายลงไปอีกหลายเท่าก็เป็นได้ โดยเฉพาะประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาย่อมมีปัญหามากมายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเมือง และการปกครองเหมือนประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ จึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องเร่งพัฒนาทั้งทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพอื่น ๆ ตามมาอันจะเป็นผลดีต่อสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศชาติต่อไป

เรื่องที่ 3 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชน

3.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เนื่องจากการพัฒนาชุมชนได้จัดเป็นประเภทหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวความคิดของนายคูมส์ (Phillip Coombs, Manzoor Ahamed 1974 : 5) และคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แบ่งประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ออกเป็น 5 ประเภท โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายประชากร ซึ่งได้จัดการศึกษาชุมชนหรือพัฒนาชุมชน (Community Education or Community Development) เป็นประเภทหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย (อุณา นพคุณ 2523 : 32)

จากเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่าสมควรที่จะได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ด้วย เพื่อให้เป็นพื้นความรู้ที่จะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชนในโอกาสต่อไป

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความหมายกว้างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้พยายามให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายและคำจำกัดความไว้ดังนี้คือ

โคล เอส เบรมเบค และทีโมธิ เจ ทอมสัน (Cole S. Brembeck and Timothy J. Thomson 1973 : 5) ให้ความหมายว่า การศึกษานอกโรงเรียนคือ "การศึกษาที่ก่อให้เกิดทักษะความรู้นอกระบบโรงเรียนปกติ เป็นการผสมผสานกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีมาตรฐานไม่แน่นอน และมักไม่สัมพันธ์กัน แต่มีเป้าหมายหลายประการและผลที่ได้รับอาจวัดเป็นมาตรฐานแน่นอนไม่ได้ การศึกษานี้มีบทบาทต่อการสร้างทัศนคติและค่านิยมของประชากร"

เดวิด ไคลน์ และโทมัส บี คีน (David Kiline and Thomas B. Keehn Mineographed : 1, 3) ให้ทัศนะว่า "การศึกษานอกโรงเรียนเหมือนกับการศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาชีวิต การศึกษาแบบเบ็ดเตล็ด เป็นการศึกษาที่เป็นทางเลือกหรือเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อปิดช่องว่างของประชากรจำนวนมากที่ไม่สามารถจะรับบริการจากระบบการศึกษาภาคปกติได้อย่างเต็มที่ การศึกษา

นอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ง่าย"

พอล จาง (Paul Chang 1971 : 168) กล่าวว่า "การศึกษานอกระบบใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายประชากรนี้เป็นการศึกษาที่ไม่คำนึงถึงเกณฑ์อายุของผู้เรียนเป็นหลัก สำคัญ และมุ่งสนองความต้องการของบุคคล 3 กลุ่มคือ ผู้ที่ไม่เคยรับการศึกษาจากโรงเรียน และผู้ไม่ร่ำหนังสือ ผู้ที่เคยได้รับการศึกษามาระยะหนึ่งและต้องออกกลางคัน ผู้ที่ได้รับการศึกษามาระดับหนึ่งออกไปทำงานแล้วต่อมามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติม"

บรรจง ชูสกุลชาติ (2522 : 17) ให้ความหมายว่า "การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อช่วย เหลือคนซึ่งติดค้างในระบบโรงเรียน หรือไม่มีโอกาสที่จะเข้าเรียนในระบบโรงเรียน หรือ ไม่ได้รับความเสมอภาคในระบบการศึกษาในโรงเรียน ให้มีโอกาสดีมีความเสมอภาคและ ได้สมหวังในการศึกษา เพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดปลอดภัยและดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขใน สังคม"

ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนอกจากจะเน้นที่เป้าหมายประชากร แล้ว อาจพิจารณาที่กิจกรรมดังนี้

ฟิลิป เฮช คูมส์ และแมนเซอร์ อะเมด (Philip H. Coombs and Manzoor Ahmed 1974 : 3) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนว่า "กิจกรรมการศึกษา ที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนภาคปกติ ไม่ว่ากิจกรรมนั้นจะจัดเป็นกิจกรรมต่างหาก หรือจัดเป็น ส่วนสำคัญของกิจกรรมใหญ่อื่น ๆ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความ สนใจของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้พลาดโอกาสจากการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือ ต้องออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด"

รัสเซลล์ เจ ไคลส์ และคณะ (Russell J. Kleis and others 1973 : 6) ได้ให้ความหมายการศึกษานอกโรงเรียนคือ "กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นอย่างมีเป้าหมาย และมีระบบ โดยจัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนปกติ เนื้อหาสาระ สื่อการเรียนการสอน ระยะเวลาการรับผู้เข้าเรียนและองค์ประกอบอื่นได้รับการคัดเลือกและคัดเลือกผู้เรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่มและแต่ละสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างมากที่สุด" จะเห็น ได้ว่าการศึกษานอกโรงเรียนจะเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบ

โรงเรียน ไม่ว่าจะการศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รัฐแก้ปัญหาดึกดำบรรพ์ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่างตามความต้องการและความสนใจของพลเมือง"

นอกจากนี้ สุนทร สุนันท์ชัย (2520 : 46-47) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยเน้นที่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ โดยกล่าวว่า "นิยามของการศึกษาในทางสังคมวิทยา คือ การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ความคิดที่ผู้ใหญ่กระทำต่อผู้เยาว์ เพื่อให้ผู้เยาว์มีความสามารถที่จะรับบทบาทของผู้ใหญ่ในอนาคต" จากนิยามนี้จะเห็นว่าการศึกษามีไว้จะทำในรูปแบบของโรงเรียน แต่อาจจะทำด้วยวิธีใด ๆ ก็ได้ เช่น การสั่งสอนอบรมในครอบครัว การสั่งสอนอบรมในชุมชน การสั่งสอนอบรมในวัด การสั่งสอนอบรมในกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ฯลฯ

สรุปแล้วการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึงมวลประสบการณ์การเรียนรู้และกิจกรรมทุกชนิดที่อยู่นอกระบบโรงเรียนปกติ ซึ่งสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเป็นผู้จัดขึ้น เพื่อให้การเรียนรู้แก่ประชากร ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาและทุกชุมชน โดยผู้รับการศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะรับการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะและทัศนคติ ค่านิยมที่ดี โดยจัดในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และไม่คำนึงถึงสถานที่แต่ควรคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ตลอดจนสอดคล้องกับปัญหาของชุมชน

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งเปลี่ยนแปลงฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีหลักการและวิธีการทำงาน อาศัยความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โดยให้ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มดำเนินงานเอง เพื่อให้สนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงมุ่งที่การพัฒนาบุคคลเป็นสำคัญ หมายความว่าพยายามส่งเสริมให้บุคคลเป็นผู้มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงทั้งในด้านการอาชีพ การจัดการ และบริการ กระบวนการเหล่านี้ต้องใช้การศึกษานอกระบบเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยจึงจะทำให้งานพัฒนาชุมชนสำเร็จจุดมุ่งตามความมุ่งหมายของรัฐบาล เพราะในการจัดการศึกษา ไม่มีประเทศใดที่จะสามารถจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกคนได้จนถึงระดับมหาวิทยาลัย เพราะมีงบประมาณและทรัพยากรจำกัด ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จึงเป็นทางเลือกของนานาประเทศที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อช่วยส่งเสริมความรู้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (ฉนิตา รัชพลเมือง 2526 : 207-208)

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในระบบ โรงเรียนและการพัฒนาชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2520 : 45-46) กล่าวว่า "การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือรูปแบบหนึ่งของการลงทุน ซึ่งสามารถเอาทุนกลับคืนมาได้รวดเร็ว เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากกว่า การศึกษาในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ประเทศที่กำลังพัฒนาจะเห็นความสำคัญของการศึกษานอกระบบและการศึกษาของแรงงาน เพราะจะเป็นตัวคู่สี่ยระหว่าง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับความมั่นคงของสังคม ซึ่งประเทศที่กำลังพัฒนาจะมีช่องว่างระหว่างคนรู้หนังสือ กับคนไม่รู้หนังสือ สภาพเมืองกับชนบท ช่องว่างเหล่านี้จะยิ่งขยายออกไป การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ "การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน เพราะการศึกษาคือฐานของการพัฒนา"

โมฮัมหมัด อับดุลกาเคร์ (2527 : 19) กล่าวว่า "ในการพัฒนาชุมชนนั้นเป้าหมายของการพัฒนา คือ เสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดความรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความสนใจ ให้มีสุขภาพอนามัยที่มีความสมบูรณ์ มีทักษะในการเป็นผู้นำ สิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อประชาชนมีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติตามที่รัฐบาลต้องการแล้วก็ต้องใช้หลักการพัฒนาชุมชนเข้าไปกระตุ้น ยั่วยุให้ประชาชนเกิดการรวมพลัง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะร่วมมือกันใช้ความรู้ที่มีอยู่ช่วยกันปรับปรุงท้องถิ่นของตนเองให้ดีขึ้น การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน"

อุณา นพคุณ (2523 : 44) ให้เหตุผลว่า "ทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการพัฒนาชุมชนต่างต้องการให้ประชาชนได้มีโอกาสเตรียมตัว หรือเรียนรู้วิธีที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีทักษะและความเข้าใจในการดำเนินชีวิตในครอบครัว และในการประกอบอาชีพ เป็นต้นว่า การพัฒนาชุมชนมีโครงการที่จะพัฒนาเด็ก พัฒนาสตรี โครงการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ฯลฯ กระบวนการพัฒนา

ก็คือ การให้การศึกษาจากระบบแก่บุคคลทุกเพศทุกวัย เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เกิดการพัฒนาตามทิศทางที่ต้องการ นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนยังให้ความสำคัญในเรื่องการเรียนรู้ พยายามให้การฝึกอบรมแก่ประชาชนและกระตุ้น ชีววิถีให้ผู้ที่เข้ารับการศึกษจากระบบเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่าต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมในทางที่ดี ให้การฝึกอบรมเพื่อให้เอื้อกับบุคคลได้มีโอกาสพัฒนาตนเองเป็นผู้นำ"

ท่านองเคียวกัน สุนทร สุนันท์ชัย (2523 : 94 - 98) ให้ความเห็นว่า "การศึกษาเป็นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทั่วไปหรือการพัฒนาเฉพาะอย่าง การศึกษจากระบบก็จะมีบทบาทในการเข้าไปเป็นองค์ประกอบของการพัฒนา เช่น ในการพัฒนาเกี่ยวกับการสาธารณสุขโรคต่าง ๆ ก็จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อเป็นการเตรียมให้พร้อมที่จะรับการพัฒนาดังเกิดขึ้น ถ้าเป็นการพัฒนาเฉพาะอย่าง เช่น ทางด้านการเกษตร สาธารณสุข การสหกรณ์หรือวิชาชีพต่าง ๆ ก็จะต้องจัดการศึกษจากระบบให้ประชาชนเฉพาะด้านลงไป ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรโดยตรง การให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคและบำบัดโรค ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์ จัดหน่วยฝึกอาชีพเคลื่อนที่เพื่อให้ความรู้ทางวิชาชีพ การสอนให้รู้หนังสือและให้ข่าวสารข้อมูล การศึกษจากระบบโรงเรียนยังมีบทบาทที่จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนมองเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง โดยการให้การศึกษาเพื่อให้เห็นปัญหา และสอนให้เข้าใจปัญหาในชีวิตประจำวัน การให้การศึกษาประเภทนี้ ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ วิทยากรศึกษาทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนอื่น ๆ การศึกษจากระบบโรงเรียนมีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือฝึกฝนกระบวนการคิด การทำงาน การแก้ปัญหาและการพัฒนาทั้งหลายให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน"

สุนทร โคตรบรรเทา (2524 : 127 - 128) ได้กล่าวว่า "ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายได้ใช้กิจกรรมการศึกษจากระบบโรงเรียนสำหรับพัฒนาประชากรในประเทศของตนในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ ทั้งเป็นการให้ความรู้ในสายสามัญ สายอาชีพ และความรู้ทั่วไป" ซึ่งแนวความคิดนี้สอดคล้องกับ ชาร์ง บัวศรี (2516 : 18) ที่กล่าวว่า "การศึกษจากระบบโรงเรียน ให้บริการแก่ประชาชนที่สัมพันธ์ต่อกระบวนการพัฒนามีหลายประการ เช่น 1) การสอนให้อ่านออกเขียนได้ ควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ 2) สอนอาชีพศึกษาเพื่อให้สามารถปรับปรุงงานอาชีพของตน 3) ฝึกอบรมวิชาชีพเพิ่มเติมสำหรับผู้

ประกอบอาชีพอยู่แล้ว แต่ต้องการปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการสมัยใหม่
 4) ฝึกอบรมเพื่อรับการพัฒนาการของบ้านเมือง เช่น ฝึกให้ประชาชนรู้จักการใช้แหล่งน้ำ
 รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ 5) ฝึกอบรมเพื่อให้เป็นพลเมืองดี ให้มีความรับผิดชอบ
 ทางการเมือง และ 6) ฝึกอบรมในด้านศีลธรรมและวัฒนธรรมตลอดจนสันตนาการ"

นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพความเป็น
 อยู่ของครอบครัวและชุมชนด้วย

ทวีป อภิสิต (2522 : 208) กล่าวถึง การพัฒนาชุมชนกับการศึกษานอกระบบ
 โรงเรียนว่า "การพัฒนาชุมชนเป็นการ เสริมสร้างความรู้ความสามารถของประชาชนใน
 การทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน
 ให้ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนเป็นการให้การ เรียนรู้ภาคชีวิตแก่ประชาชน คือส่งเสริมให้เรียนรู้
 ด้านการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การทำมาหากิน ความเป็นอยู่
 ของครอบครัว ระเบียบกฎหมายที่จำเป็น ฯลฯ"

จากแนวความคิดของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการศึกษานอกระบบ
 โรงเรียนกับการพัฒนาชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้ว พอจะสรุปได้ว่า ประเทศที่กำลังพัฒนาจะมี
 ปัญหาต่าง ๆ มากมาย การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถจะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้
 ได้ทันเวลา เพราะการศึกษาในระบบโรงเรียนต้องใช้เวลาดึกษาที่ยาวนาน ทั้งเนื้อหาที่ไม่
 สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน การจัดการศึกษาไม่สามารถจัดให้แก่ประชาชนได้ทั่วถึงทุกคน
 ทุกระดับ การพัฒนาประเทศจึงต้องใช้การศึกษานอกระบบโรงเรียนควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน
 รูปแบบของการให้การศึกษามีทั้งสายสามัญ สายอาชีพ และความรู้ทั่วไป ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพ
 ของประชาชนในชุมชนให้อ่านออก เขียนได้ จะได้เป็นพื้นฐานในการศึกษาหาความรู้ เรื่องอื่นๆ
 ที่จะนำมาช่วยปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนให้ดีขึ้น เช่น ความรู้เกี่ยวกับ
 การอาชีพต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสาธารณสุขสมบัติ
 ความรู้เกี่ยวกับการรู้จักรักษาสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเมือง
 และการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฯลฯ ในปัจจุบัน
 หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนได้ระดมสรรพกำลังที่จะเข้าไปมีบทบาทร่วมกับ
 ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านตัว

บุคคลและสิ่งแวดล้อม

เรื่องที่ 4 บทบาทของวิทยาลัยครูกับการพัฒนาชุมชน

วิทยาลัยครูเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐมีจำนวนถึง 36 แห่ง กระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศ โดยเฉลี่ยแล้ววิทยาลัยครู 1 แห่ง จะรับผิดชอบในการผลิตครูและสนองความต้องการทางวิชาการแก่ชุมชนได้ 2 จังหวัด ปัจจุบันนี้เกิดปัญหาครูว่างงานเป็นจำนวนมาก กรมการฝึกหัดครูจึงจำเป็นต้องปรับปรุงระบบการฝึกหัดครูให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยควบคุมการผลิตครูภาคปกติ และยกเลิกผลิตครูภาคค่ำ แต่เรื่องอบรมครูประจำการและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพของการสอนและการทำงานเกี่ยวกับการศึกษาให้มากขึ้น (กรมการฝึกหัดครู 2520 : 2 - 5) นอกจากนี้ตามพระราชบัญญัติ วิทยาลัยครูพุทธศักราช 2518 ได้กำหนดนโยบายของวิทยาลัยครูเป็น 5 ประการ (กรมการฝึกหัดครู 2520 : 12 - 13) คือ 1) การผลิตครู 2) การฝึกอบรมครูประจำการ 3) การวิจัย 4) การบริการทางวิชาการแก่สังคม 5) การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อมุ่งเน้นให้วิทยาลัยครูได้มีบทบาทที่จะช่วยพัฒนาชุมชนตามนโยบายของการฝึกหัดครู ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ได้ตราไว้อย่างแจ่มชัดในข้อ 11 ว่า "ส่งเสริมการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน ในอันที่จะช่วยแก้ปัญหาและหรือพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น อันเป็นที่ตั้งของสถาบันหรือกลุ่มสถาบันฝึกหัดครู" อีกทั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้สรุปหน้าที่ของวิทยาลัยครูตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ว่าวิทยาลัยครู "อบรมครูประจำการ โดยเน้นเรื่องครูประจำการที่ไม่มีวุฒิก่อนเป็นอันดับแรก และนอกจากนั้นควรจัดให้การศึกษอบรมแก่ครูประจำการ เพื่อเพิ่มวุฒิและประสิทธิภาพในการสอน" และว่าวิทยาลัยครูควร "ให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนอันจะเป็นโอกาสให้ครู อาจารย์ และนักศึกษาของวิทยาลัยได้เข้าไปใกล้ชิด และได้สัมผัสชีวิตจริงในชุมชนมากขึ้น เพื่อเป็นการเตรียมตัวไว้ก่อนที่นักศึกษาจะจบการศึกษาดอกไปปฏิบัติงานสอนจริง ๆ ในชนบท" (กรมการฝึกหัดครู 2525 : 4)

เกี่ยวกับบทบาทของวิทยาลัยครูกับการพัฒนาชุมชนนี้ ได้มีผู้ให้ทัศนะไว้หลายท่านคือ

อมร รักษาสุชัย (2512 : 4 - 5) ได้กล่าวไว้ว่า "สถาบันอุดมศึกษาเป็นสมองของสังคม จึงถือหลักส่งเสริมให้อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาได้นำความรู้ที่มีอยู่ไปเผยแพร่แก่ประชาชน หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจและธุรกิจโดยทั่วไป โดยยอมรับว่าเป็นงานในหน้าที่

อย่างหนึ่ง" วิทยาลัยครูก็เป็นสถานการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นภาระหน้าที่ของวิทยาลัยครูจึงควรปฏิบัติดังที่ไคกล่าวมานี้

เจริญผล สุวรรณโชติ (กรมการฝึกหัดครู 2518 : 41) ให้ความเห็นว่า "หน้าที่ของสถานฝึกหัดครูในฐานะที่เป็นสถานการศึกษาในระดับอุดมศึกษาซึ่งมีอยู่ 1 - 4 ประเภท คือ การสอน การวิจัย การบริการสังคม และการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ในส่วนของการบริการสังคม มีโครงการไปชุดถนนแต่การบริการสังคมในสถานฝึกหัดครู มีหน้าที่บริการทางด้านวิชาการ ควรตั้งศูนย์อบรมครูจัดเป็นวิชาในรูปของ Intensive Training โดยให้มีระบบสะสมหน่วยกิตไว้ การวิจัยให้ทำการวิจัยสภาพปัญหาของสังคมในส่วนที่การศึกษาจะมีส่วนช่วยแก้ไขได้"

สุวัฒน์ นิยมคำ (2518 : 58) ให้ความเห็นว่า "สถานฝึกหัดครูสามารถที่จะให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนและสังคม คือ 1) สถานฝึกหัดครูจะต้องวางจุดมุ่งหมายไว้ก่อนว่า จะฝึกฝนไม่ให้ใครและต้องการคุณภาพอย่างไร 2) จะต้องจัดให้กับครูต่าง ๆ ที่เรียนสำเร็จแล้วได้เข้าฝึกฝนวิชาการเพิ่มเติมให้ทันกับเหตุการณ์ 3) จะต้องส่งบุคลากรของสถานออกไปแนะนำประชาชนหรือครูในชุมชนต่าง ๆ 4) จัดหน่วยศึกษาเคลื่อนที่เพื่อให้ชาวบ้านและครูได้รับบริการทางด้านความรู้และอาชีพ 5) จัดโปรแกรมพิเศษเพื่อช่วยเหลือชนกลุ่มน้อยให้อ่านออกเขียนได้ และประกอบอาชีพที่ถูกต้อง 6) ให้โควตาแก่ครูต่าง ๆ เข้ามาอบรมเพื่อจะได้ยกวิทยฐานะ 7) จัดหลักสูตรหรือกิจกรรมในเรื่องการศึกษา นอกระบบ"

พะยอม แก้วกำเนิด (2520 : 9) กล่าวว่า "ทางด้านกาให้บริการทางวิชาการแก่สังคมนั้น วิทยาลัยครูควรถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งในฐานะที่เป็นสถานการศึกษาชั้นอุดมศึกษาและเป็นแหล่งวิชาการชั้นสูง ซึ่งจะต้องมีหน้าที่ให้บริการทางวิชาการแก่สังคมไม่แยกตัวออกจากสังคม"

นอกจากนี้สถานฝึกหัดครูยังได้จัดการศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบของวิทยาลัยครู

บุหงา วัชนะ (2521 : 21) กล่าวว่า "วิทยาลัยครูได้จัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น ซึ่งได้ดำเนินการมากที่สุด เช่น โครงการสอนนักศึกษาผู้ใหญ่

แบบเบ็ดเสร็จ การสอนแบบกลุ่มสนใจ ซึ่งมีการฝึกอบรมทางด้านวิชาการและวิชาชีพใช้เวลา 3 - 7 วัน ส่วนการศึกษาออกโรงเรียนประเภทไม่มีชั้นเรียนนั้นวิทยาลัยครูได้ดำเนินการ รองลงไป เช่น การจัดรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่ความรู้วิชาการแขนงต่าง ๆ โดยอาศัย ความร่วมมือจากสถานีวิทยุท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีโครงการห้องสมุดเคลื่อนที่ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น"

จากทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วพอจะเป็นสิ่งสนับสนุนได้ว่า วิทยาลัยครูมีบทบาทตามหน้าที่และนโยบายที่ได้กำหนดไว้และได้ดำเนินการให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา ชุมชนได้ครบทุกประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. งานผลิตครู ในปัจจุบันนี้วิทยาลัยครูจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของนักศึกษาครูเป็น ประการสำคัญ เพราะครูที่ชุมชนต้องการมีใช้ครูที่จะสอนก็มีความรู้ก็เพียงอย่างเดียว แต่จะ ต้องเป็นครูที่มีความสามารถในการจัดกิจกรรมการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน เป็นผู้มีความสามารถในการ เป็นผู้นำทางความคิด และกระทำการของคนที่ในระบบ เพื่อช่วย ปรับปรุงคุณภาพของคนในระบบให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้นักเรียนครูจะต้องเป็นผู้เพียบพร้อมใน ด้านคุณธรรมและจรรยา เพื่อจะได้เป็นครูที่ดีในอนาคต และเป็นแบบอย่างที่ดีของประชากร ในชุมชนด้วย ดังนั้นในด้านการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอนควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ และควร จัดกิจกรรมโดยมุ่งเน้นที่จะให้นักศึกษาครู เป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ เกี่ยวกับชุมชนให้มากที่สุด
2. งานฝึกอบรมครูประจำการ งานนี้นับว่าเป็นงานที่ชี้ให้เห็นบทบาทของวิทยาลัยครู ในการพัฒนาชุมชนที่เด่นชัดงานหนึ่ง เพราะครูประจำการที่เข้ารับการฝึกอบรมเป็นครูที่อยู่ใน โรงเรียนประถมหรือมัธยมในชุมชนต่าง ๆ รวมทั้งชนบทด้วย จากโครงการนี้จะช่วยพัฒนา คุณภาพของครูในชุมชนได้มาก และผลที่ได้รับก็จะส่งต่อไปยังชุมชนต่าง ๆ ให้เกิดการพัฒนา ทั้งในด้านการศึกษาและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ตามมา ทั้งยังเป็นการช่วยแก้ปัญหาครูว่างงาน เพราะเป็นการเพิ่มวิทยฐานะของผู้มีงานทำอยู่แล้วให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น
3. งานค้ำจุนการวิจัย ซึ่งได้วิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาทุกระดับ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และการดำรงชีพของชุมชน เพื่อ นำผลที่ได้จากการวิจัยนี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป

4. งานบริการทางวิชาการแก่สังคม นับเป็นบทบาทที่กว้างมากสำหรับวิทยาลัยครู ซึ่งจะต้องบริการทั้งงานการศึกษาในระบบโรงเรียนในรูปแบบของการศึกษาสายสามัญ สายอาชีวศึกษาและความรู้ทั่วไป ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทโดยตรงที่จะช่วยในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมากที่สุด และเป็นโอกาสให้อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาได้ไปมีความสัมพันธ์กับชุมชนมากที่สุด

5. ทำนุบำรุงและธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาติ งานนี้ก็นับว่าวิทยาลัยครูมีบทบาทต่อชุมชนมาก วิทยาลัยครูหลายแห่งเป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมของจังหวัด ซึ่งจัดเป็นสถานที่สำหรับแหล่งศึกษาค้นคว้าด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อถือ ประวัติศาสตร์ กวีนิพนธ์ คนตรีพื้นเมือง ตลอดจนนิทานพื้นบ้าน จัดเป็นแหล่งฟื้นฟูประเพณีที่มีค่าในสังคมได้เป็นอย่างดี ร่วมมือกับชุมชนเผยแพร่ชนบประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นให้สังคมทั่วไปได้รับทราบ

จะเห็นว่าวิทยาลัยครูนั้นมีได้มีบทบาทแตกต่างจากงานการสอนเพียงอย่างเดียว แต่มีงานอื่น ๆ ที่จะต้องสนองนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในอันที่จะต้องเร่งพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะในเขตชนบทอันเป็นแหล่งปัญหาใหญ่ของประเทศ เพื่อให้ประเทศชาติเจริญรุดหน้าเทียบทันนานาประเทศได้ในโอกาสต่อไป ดังนั้น งานทุกงานอันเป็นหน้าที่ของวิทยาลัยครูตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู ผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอนและเจ้าหน้าที่ทุกคนที่สังกัดในแต่ละวิทยาลัยครูจะเร่งระดมสรรพกำลังเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงโดยมีปณิธานแน่วแน่ตรงกันในการร่วมมือ ร่วมกำลังเพื่อพัฒนาชุมชน และจากชุมชนก็จะเป็นผลส่งความเจริญไปถึงประเทศชาติในที่สุด

เรื่องที่ 5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรสภาการฝึกหัดครู

เนื่องจากผลงานวิจัยทางด้านความคิดเห็นที่เกี่ยวกับหลักสูตรวิชาเอกการพัฒนาชุมชนระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง ในวิทยาลัยครูโดยตรงนั้นยังไม่มีใคร เคยทำมาก่อน แต่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาทั้งรายวิชาบังคับ และรายวิชาเลือกตามหลักสูตรวิชาเอก การพัฒนาชุมชน ดูแล้วเห็นว่า เป็นเนื้อหารายวิชาทางด้านสังคมศึกษา และสังคมวิทยาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร และโปรแกรมการฝึกอบรมหรือการเตรียมครูทางด้านสังคมศึกษาของสภาการฝึกหัดครู ซึ่งพอจะสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

ผลงานวิจัยในประเทศ

ปีการศึกษา 2515 กรมการฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์บัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "การสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับชั้นต้น ในจังหวัดนครหลวงกรุงเทพมหานครบุรีที่มีต่อวิชาสังคมศึกษา ปีการศึกษา 2515" โดยส่งแบบสอบถามจำนวน 440 ชุด ไปยังนักศึกษา ป.กศ.ต้น ในวิทยาลัยครู 7 แห่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและสิ่งที่ควรปรับปรุงในวิชาสังคมศึกษา ในเรื่องหลักสูตร เนื้อหาวิชา อาจารย์ผู้สอน การจัดเวลาเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน อุปกรณ์การสอน และการวัดผล ผลการวิจัยพบว่า ในด้านหลักสูตรและหน่วยกิตของวิชาสังคมศึกษามีความเหมาะสมดีแล้ว เนื้อหาวิชามีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน อาจารย์ส่วนใหญ่มีวิธีการสอนที่ดี ในด้านอุปกรณ์การสอนนักศึกษาต้องการให้มีการฉายภาพยนตร์ประกอบการเรียนมากที่สุด ต้องการหนังสือค้นคว้าและการศึกษานอกสถานที่ ด้านการวัดผลต้องการให้อาจารย์วัดในด้านพฤติกรรม ความคิดพิจารณาหาเหตุผลมากกว่าการท่องจำเนื้อหา

ในปี พ.ศ. 2516 สมประสงค์ น่วมบุญลือ (ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516) ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการเรียนและการสอนสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับชั้นสูง ด้านตัวอาจารย์ วิธีสอน อุปกรณ์การสอน กิจกรรมประกอบการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดผล การสอน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างปริมาณและชนิดของปัญหาระหว่างสถาบันในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม 2 ชนิด คือ ชนิดแรกส่งให้อาจารย์สังคมศึกษาที่สอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับชั้นสูง 240 คน ของวิทยาลัยครู 25 แห่ง ชนิดที่ 2 ส่งให้นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับชั้นสูง จำนวน 500 คน จากวิทยาลัยครู 25 แห่ง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลของการวิจัย ปรากฏว่าอาจารย์มีชั่วโมงสอนปานกลาง และสอนวิชานี้ด้วยใจรัก เพราะได้ฝึกฝนมาทางนี้โดยตรง รายได้พอเพียง อาจารย์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าหลักสูตรและเวลาเรียนไม่สมดุลย์กัน มีเนื้อหามากเกินกว่าจะจัดกิจกรรมให้เหมาะสมได้ อาจารย์ส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบบรรยายแต่ยึดหลักประชาธิปไตย อาจารย์และนักศึกษาเห็นพ้องกันว่า อุปกรณ์การสอนมีประโยชน์มาก ทำให้นักศึกษาเข้าใจบทเรียนดีขึ้น แต่อุปกรณ์มีน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ ด้านกิจกรรมประกอบการเรียนและกิจกรรม

เสริมหลักสูตรอาจารย์และนักศึกษาร่วมมือจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง และมีการประเมินผลโดยให้นักศึกษาทำรายงานส่ง อาจารย์ส่วนใหญ่แสดงความเห็นและเข้าใจว่าการวัดผลเป็นสิ่งที่นำมาสู่การปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น การวัดผลมักใช้ข้อสอบแบบอัตนัยและปรนัยปนกัน และการให้ทำรายงานส่ง อาจารย์ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการอบรมครู ให้มีการนิเทศก์ตามเนื้อหาความรู้และวิธีสอน และเห็นว่าควรจะได้รับ การส่งเสริมให้อาจารย์ได้รับความรู้เพิ่มเติมทั้งภายในและภายนอกประเทศ และเห็นควรให้มีการปรับปรุงหลักสูตร

รัชนี สาคนุรักษ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียุทธศาสตร์ศึกษา ๒๕๑๖) วิทยานิพนธ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียุทธศาสตร์ศึกษา ๒๕๑๖) ได้วิจัยเรื่อง "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับ ป.กศ. ของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร ด้านการบริหารโปรแกรม บทบาทของครูและปัญหาในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมเกี่ยวกับวิธีสอน การใช้อุปกรณ์ การจัดกิจกรรม การติดตามผลและการวัดผล ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังหัวหน้าหมวดและอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ๑๖ คน ในวิทยาลัยครู ๗ แห่ง สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้คือ วิทยาลัยครูทั้ง ๗ แห่ง มีการวางโปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาทุกภาคเรียน โดยอาจารย์หัวหน้าหมวดร่วมมือกับอาจารย์ผู้สอนจัดโปรแกรม โดยยึดถือเอกสารแนะนำหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับ ป.กศ. ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครูเป็นหลัก อาจารย์ส่วนใหญ่เตรียมการสอนอย่างดี มีการศึกษาหลักสูตรและรวบรวมเนื้อหาวิชาทั้งระยะสั้นและระยะยาว แต่แหล่งค้นคว้าสำหรับครูยังไม่เพียงพอ เช่นเดียวกับอุปกรณ์การสอน วิธีสอนที่อาจารย์ใช้เสมอคือการบรรยาย อภิปรายประกอบการซักถามให้นักศึกษาอภิปรายและทำรายงานส่ง วิทยาลัยจัดกิจกรรมในรูปของชุมนุมชมรมเป็นส่วนมาก อาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่ากิจกรรมมีประโยชน์มากแต่ขาดงบประมาณ ทำให้จัดกิจกรรมไม่ได้ครบตามหลักสูตร ต้องการความช่วยเหลือในด้านเนื้อหา วิธีสอน แหล่งวิชาการ วิธีสร้าง และใช้ อุปกรณ์การเรียนการสอน และวิธีการวัดผลจากศึกษานิเทศก์

ในปีการศึกษา ๒๕๑๖ จิราภรณ์ มานะสุคนธ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียุทธศาสตร์ศึกษา ๒๕๑๖) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มุ่งใจในการเลือกวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอกหรือวิชาโทนิสิตนักศึกษาครูในกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์ถึงปัจจัยที่ทำให้ นิสิตนักศึกษาในกรุงเทพมหานคร เลือก

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอก-โท และความแตกต่างของปัจจัยที่ทำให้เลือกฟื้นความรู้ของนิสิตนักศึกษาครุว่าจะมีผลต่อการเลือกเรียนหรือไม่ โดยกล่าวว่าการวิจัยจะทำให้ทราบถึงทัศนคติของนิสิตนักศึกษาครุที่มีต่อวิชาสังคมศึกษา เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงโปรแกรมการเตรียมครูสังคมศึกษาในสถาบันต่าง ๆ และเป็นแนวทางในการเลือกวิชาเอก-โท ของนิสิตนักศึกษาครุต่อไป ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามแบบเติมคำหรือข้อความและแบบมาตราส่วนประเมินค่าเกี่ยวกับทัศนคติและความเข้าใจที่มีต่อวิชาสังคมศึกษา ปัจจัยที่ทำให้เลือกปัญหาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ไปตามนิสิตนักศึกษาครุซึ่งเรียนวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอก-โท 370 คน ในสถาบันฝึกหัดครูในกรุงเทพมหานคร 4 แห่ง ผู้วิจัยได้แบบสอบถามคืนมา 305 ชุด และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยนำหนักคำตอบและนำเสนอในรูปแบบตารางผสมบทความ

ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้คือ

1. ปัจจัยที่มุ่งใจให้นิสิตนักศึกษาครุส่วนใหญ่เลือกวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอก-โทมากที่สุด ได้แก่

- 1.1 เป็นความตั้งใจของนิสิตนักศึกษาเองที่เลือกเรียนวิชาสังคมศึกษา
- 1.2 รักและชอบเรียนวิชานี้
- 1.3 เห็นว่าเป็นวิชาที่น่าสนใจและมีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน
- 1.4 มีพื้นความรู้ในวิชานี้อยู่ในเกณฑ์ดี และได้คะแนนในหมวดวิชานี้สูง
- 1.5 เรียนง่ายกว่าวิชาอื่น
- 1.6 เลือกเรียนวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอกมาก่อนในระดับประกาศนียบัตร

วิชาการศึกษาระดับสูง

2. ปัจจัยที่มุ่งใจให้นิสิตครูศาสตร์และนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาเลือกวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอก-โท ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันมากนัก ปัจจัยที่แตกต่างกันก็คือ

2.1 นิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาส่วนใหญ่เลือกเรียนสังคมศึกษาเป็นวิชาเอกมาก่อนในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง

2.2 นิสิตครูศาสตร์ส่วนใหญ่เลือกเรียนเพราะเรียนง่ายกว่าวิชาอื่น

3. พื้นความรู้เดิมของนิสิตนักศึกษาครุมีผลต่อการเรียนวิชาเอก-โทสังคมศึกษา

4. นิสิตนักศึกษาครูส่วนมากมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาสังคมศึกษา

ในปีการศึกษา 2518 รุจี เกิดแก้ว (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเตรียมครูสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโปรแกรมการเตรียมครูสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร ศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์สังคมศึกษา นักศึกษาฝึกสอน เกี่ยวกับโปรแกรมการเตรียมครูสังคมศึกษา ความคิดเห็นของผู้บริหารฝ่ายวิชาการ โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เกี่ยวกับประสิทธิภาพของครูสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิมเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางและอธิบายประกอบ

ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันว่า หมวดวิชาสามัญมีประโยชน์ปานกลางในการเตรียมครูรายวิชาในหมวดเหมาะสม แต่ควรปรับปรุงเนื้อหาและจัดเวลาให้เหมาะสม หมวดวิชาเอกมีประโยชน์มากเนื้อหาวิชาเหมาะสมที่จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อควรเพิ่มบางเรื่องให้ละเอียด กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีประโยชน์ต่อการเรียน สำหรับความสมบูรณ์ของหมวดวิชาต่าง ๆ ควรเพิ่มจำนวนหน่วยกิตสำหรับวิชาบังคับ ในหมวดวิชาเอกและวิชาการฝึกสอน ควรลดหน่วยกิตในวิชาสามัญ วิชาเลือกในหมวดวิชาเอกอาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นต่างกัน คืออาจารย์เห็นว่าเนื้อหาในหมวดวิชาเอกมีความเหมาะสมมากในการนำไปสอน และการจัดเวลาก็เหมาะสมมากกับเนื้อหาวิชา นักศึกษาเห็นว่าเนื้อหาวิชาเหมาะสมปานกลางในการไปใช้สอนและการจัดเวลาเหมาะสมปานกลาง

ทัศนีย์ เรื่องธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษาของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคเหนือ" ในปีเดียวกัน มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคเหนือ เกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงในด้าน หลักสูตร วิธีสอน อุปกรณ์ประกอบ

การสอน การวัดผลและความต้องการความช่วยเหลือในการสอนวิชาสังคมศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเพื่อถามอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในวิทยาลัยครูภาคเหนือ 5 แห่ง จำนวน 79 คน ผลการวิจัยพอสรุปได้ว่า อาจารย์สังคมศึกษาส่วนใหญ่ จบการศึกษาชั้นปริญญาตรี และสอนสังคมศึกษาเพราะใจรักหรือเนื่องจากได้รับการฝึกฝนทางนี้โดยตรง วิทยาลัยส่วนใหญ่มีการเตรียมโปรแกรมสังคมศึกษาล่วงหน้า โดยหัวหน้าหมวดวิชาร่วมกับอาจารย์ผู้สอน อาจารย์ส่วนใหญ่เตรียมการสอนอย่างดีโดยยึดหลักสูตรเป็นสำคัญ วิธีสอนที่อาจารย์สังคมศึกษาใช้อยู่เสมอคือการบรรยาย และถรบรรยายแล้วไปโอกาสให้นักศึกษาซักถาม ส่วนวิธีสอนที่อาจารย์สังคมศึกษาใช้น้อยมากหรือไม่เคยใช้เลยได้แก่ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การสอนโดยใช้นักศึกษาแสดงบทบาท การสร้างสถานการณ์จำลอง การพานักศึกษาไปศึกษานอกสถานที่

ปัญหาที่อาจารย์สังคมศึกษาประสบได้แก่ การจัดเวลาไม่เหมาะสมกับเนื้อหาในหลักสูตร เนื้อหาบางเรื่องไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน ผู้บริหารและนักศึกษาให้ความสำคัญแก่วิชานี้น้อยกว่าวิชาอื่น ไม่มีข้อทดสอบมาตรฐาน นักศึกษาขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ขาดความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายและความประพฤติไม่เหมาะสม อุปสรรคที่สำคัญต่อการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาคือ ครูอาจารย์ในหมวดขาดการประสานงานที่ดี อาจารย์สังคมศึกษาส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรและประมวลการสอน

ในปี พ.ศ. 2522 จินตนา พรตตะเสน (ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ฉบับพุทธศักราช 2519" โดยการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษา อาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาและนักศึกษาระดับสังคมศึกษาในวิทยาลัยครูต่าง ๆ ทั่วประเทศเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ฉบับพุทธศักราช 2519 เปรียบเทียบการใช้หลักสูตรเกี่ยวกับความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา เวลาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน การวัดผลประเมินผล และเปรียบเทียบปัญหาการใช้หลักสูตร ในทัศนะของกลุ่มผู้ใช้หลักสูตรให้แก่ผู้บริหารการศึกษา อาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษากับกลุ่มนักศึกษาระดับสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ปี 2) ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม 2 ชุด

จุดที่ 1 ใช้ถามผู้บริหารการศึกษาและอาจารย์ผู้สอน จำนวน 140 คน 200 คน ตามลำดับ
 จุดที่ 2 ใช้ถามนักศึกษาวิชาเอกสังคมศึกษาจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารการศึกษา อาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาและนักศึกษา มีความเห็นตรงกันในเรื่องเอกสารประกอบการใช้หลักสูตร สื่อการสอนต่าง ๆ จำนวนอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา และงบประมาณมีไม่เพียงพอกับความต้องการ วิธีสอนที่อาจารย์ใช้มากที่สุดคือ การสอนแบบบรรยายในการวัดผลประเมินผลอาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นผู้ออกข้อสอบเอง และข้อสอบเป็นแบบอัตนัยและปรนัย ใช้วิธีวัดผลแบบเก็บคะแนนระหว่างภาคและปลายภาค ผู้บริหารการศึกษาและอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรใหม่

ในปีการศึกษา 2522 สุมาลี วิไลรัตน์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมการสอนสังคมศึกษา ระดับปริญญาตรีในวิทยาลัยครู" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์ในวิทยาลัยครูส่วนกลางและวิทยาลัยครูส่วนภูมิภาค เกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินการสอนสังคมศึกษาในระดับปริญญาตรีในคณาหลักสูตร วิธีสอน การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดผลการสอน และความต้องการความช่วยเหลือ ในการสอนวิชาสังคมศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการสอนสังคมศึกษาในระดับปริญญาตรีในวิทยาลัยครูส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 13 แห่ง จำนวน 100 คน โดยวิธีสุ่มตัวอย่างและทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละและค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและคงที่ แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปตารางและอธิบายประกอบ

ผลของการวิจัยปรากฏว่า อาจารย์สังคมศึกษาในวิทยาลัยครูส่วนกลางและส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือ ในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมการสอนสังคมศึกษา ระดับปริญญาตรีไม่แตกต่างกันกล่าวคือ

1. ความต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรและประมวลการสอนสังคมศึกษาในระดับปริญญาตรี เพราะมีเนื้อหาวิชาซ้ำซ้อนกัน
2. ต้องการรับการอบรมและนิเทศการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนและเนื้อหาวิชา
3. ไม่มีมั่นใจว่าแบบทดสอบที่ใช้จะให้ผลตรงตามที่ต้องการ

4. ขาดเอกสารทางวิชาการและสื่อประกอบการสอนสังคมศึกษา
5. มีปัญหาเกี่ยวกับนักศึกษามีพื้นฐานทางสังคมศึกษาแตกต่างกันและขาดทักษะในการคิดวิพากษ์วิจารณ์ และวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ
6. ขาดการประสานงานที่กระชับระหว่างอาจารย์สังคมศึกษาในหน่วยเดียวกัน
7. มีงานพิเศษนอกเหนือจากงานสอนมาก
8. ขาดงบประมาณในการปรับปรุงการเรียนการสอนสังคมศึกษา

ในปี พ.ศ. 2523 ธงชัย รักชอน (ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงในวิทยาลัยครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงในวิทยาลัยครู และเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอน 36 คน นักศึกษา 360 คน ในวิทยาลัยครู 18 แห่ง ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาที่อาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับมากได้แก่

1. คำหลักสูตร นักศึกษาควรรู้และเข้าใจจุดมุ่งหมาย ขอบเขตของหลักสูตรและความสำคัญของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
2. คำนิกจกรรมกรการเรียนการสอน ควรมีการเชิญวิทยากร การให้นักศึกษาทำรายงาน การจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่
3. คำนสื่อการสอน ควรมีการใช้หนังสือพิมพ์และวารสาร โทรทัศน์ ภาพยนตร์ร่วมกับหนังสือเรียน
4. คำนการวัดผลและประเมินผล ควรให้คะแนนการเข้าห้องเรียนอย่างสม่ำเสมอ การทดสอบปลายภาค แบบของข้อสอบเป็นแบบอัตนัยและปรนัยปนกัน การทดสอบวัดความสามารถของนักศึกษาในด้านการแสดงความคิดเห็น ความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้

5. คำนเนื้อหาวิชา วิชาสังคมวิทยาเป็นวิชาที่น่าสนใจ และมีประโยชน์และสามารถนำไปใช้สอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาได้

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการเรียนการสอนวิชาสังคมวิทยา อาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

1. เอกสารประกอบการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ
2. เนื้อหาวิชามีรายละเอียดมากเกินไป เมื่อเปรียบเทียบกับเวลาที่หลักสูตรกำหนดให้
3. ขาดกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักศึกษาได้คิด วิพากษ์วิจารณ์ และได้แสดงความคิดเห็น
4. วิทยาลัยไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างเพียงพอ
5. การวัดและประเมินผลไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน

ส่วนด้านที่นักศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหามากแต่อาจารย์เห็นว่า เป็นปัญหาน้อยคือ เนื้อหาวิชาที่กำหนดให้ยากเกินไป มีรายละเอียดมากเกินไป และไม่มีประโยชน์ รวมทั้งขาดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาได้อ่านและค้นคว้าจากหนังสืออื่น

สิ่งที่อาจารย์ต้องการในระดับมากคือ ให้มีหนังสือเกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยาให้ห้องสมุดอย่างเพียงพอ ให้มีการประชุมและสัมมนาระหว่างอาจารย์ผู้สอน และสิ่งที่นักศึกษาต้องการในระดับมากคือ ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพสังคมในปัจจุบัน ผู้สอนนำเอาวิธีสอนแบบใหม่ ๆ มาใช้ และให้มีหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยาในห้องสมุดอย่างเพียงพอ

ปีการศึกษา 2524 ปราณี นิลเทม (วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนักศึกษาครูเกี่ยวกับโปรแกรมสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีในวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนโดยเป็นครูประจำการแล้ว กับนักศึกษาที่ไม่มีประสบการณ์ในการสอนระดับปริญญาตรี ในด้านจุดมุ่งหมายของวิชาสังคม

เนื้อหาวิชาและเวลาที่กำหนดในหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์การเรียน การสอน การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังนักศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนโดยเป็นครูประจำการแล้วจำนวน 140 คน และนักศึกษาที่ไม่มีประสบการณ์ในการสอนจำนวน 140 คน ในวิทยาลัยครู 7 แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นักศึกษาทั้งสองประเภทเดิอกวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอก และได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโปรแกรมสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีในค่านต่าง ๆ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย นักศึกษาทั้งสองประเภทแสดงความคิดเห็นในระดับมากเกี่ยวกับความชัดเจนและความเหมาะสมของจุดมุ่งหมายที่ระบุไว้ในหลักสูตร แต่มีความคิดเห็นในระดับน้อยเกี่ยวกับการนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน
2. เนื้อหาวิชาในหลักสูตร นักศึกษาทั้งสองประเภทแสดงความคิดเห็นในระดับมากเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา ให้ความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ช่วยให้เข้าใจบทบาทของสมาชิกที่ดีในสังคมและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา และแสดงความคิดเห็นในระดับน้อยเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและความสมคูลย์ของเนื้อหาวิชากับเวลาเรียน
3. กระบวนการเรียนการสอน นักศึกษาทั้งสองประเภทแสดงความคิดเห็นในระดับมากเกี่ยวกับวิธีสอนส่วนใหญ่เป็นแบบบรรยาย เป็นภาคทฤษฎีมากกว่าภาคปฏิบัติ ความคิดเห็นในระดับน้อยเกี่ยวกับการเชิญวิทยากรมาบรรยาย การใช้ชุดการสอน การศึกษาออกสถานที่และการใช้บทบาทสมมุติ
4. วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน นักศึกษาทั้งสองประเภทแสดงความคิดเห็นในระดับมากเกี่ยวกับความต้องการเอกสารในการค้นคว้า แต่มีความคิดเห็นในระดับน้อยเกี่ยวกับอาจารย์ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน การนำวัสดุทัศนูปกรณ์และสื่อการสอนมาใช้ได้แก่ ภาพยนตร์ ฟิล์มสตริป สไลด์ ภาพถ่ายทางอากาศ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้มากได้แก่ แผนที่ แผนรูป และรูปภาพ
5. การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน นักศึกษาทั้งสองประเภทแสดงความคิดเห็นในระดับมากเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลจากการทำรายงานเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม การค้นคว้า อภิปราย การทดสอบกลางภาคและปลายภาค แต่มีความคิดเห็นใน

ระดับน้อยเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลจากการสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การพัฒนาเจตคติ ความสนใจและบุคลิกภาพทั่วไปของผู้เรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย